

Зінченко С.В. Педагогічна діяльність учителів загальноосвітніх навчальних закладів: творчий аспект / Ігор Закомірний, Світлана Зінченко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. пр. / гол. ред. В.М. Мадзігон та ін. – К.: ІОД НАПНУ, 2015. – Вип. 2 (15). – С. 116-121.

Ігор Закомірний,
Світлана Зінченко,
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: ТВОРЧИЙ АСПЕКТ

В статье автор рассматривает проблему педагогической деятельности учителей общеобразовательных педагогических заведений с творческой точки зрения. В связи с этим делается акцент на определении сущности понятий «деятельность», «педагогическая деятельность», «инновационная деятельность», «творческая деятельность». Анализируются компоненты готовности к педагогической деятельности. Раскрыта совокупность педагогических условий, которые влияют на формирование в учителей общеобразовательных педагогических заведений готовности к творческой педагогической деятельности. Сосредоточено внимание на роли специальной подготовки по теории творчества.

Ключевые слова: *учитель, деятельность, педагогическая деятельность, инновационная деятельность, творческая деятельность.*

The author considers the problem of pedagogical activity of teachers of secondary educational institutions from a creative standpoint. In this regard emphasis is placed on determining the essence of the concept of “activity”, “educational activities”, “innovation activity”, “creative activity”.

Analyzes the components of readiness for pedagogical activity . Disclosed a set of pedagogical conditions that influence the formation of teachers in

secondary educational institutions ready for creative teaching. Focusing on the role of special training on the theory of creation.

Keywords: *teacher, activities, educational activities, innovation activity, creative activity.*

Постановка проблеми. Проблема людини, особистості в умовах неперервної освіти набуває першочергового значення. В центрі будь-якої системи виховання, навчання і розвитку незалежно від рівня і профілю освіти є людина (особистість дитини, учня, студента). Все це істотно розширює уявлення про адаптивність освіти [16, с. 3-8].

У зв'язку з цим нагальними є інтенсивні пошуки нового в теорії і практиці навчання і виховання, активним впровадженням нових освітніх технологій, оригінальних педагогічних ідей, освітніх моделей тощо [15, с. 1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній науці та сучасній філософії освіти, зокрема, у працях В.Бондаря, І.Беха, І.Єрмакова, І.Зязюна, В.Маслова, В.Моляка та ін., обґрунтовується необхідність та доцільність реформування системи освіти на підставі соціально-економічних потреб держави з урахуванням психологічних, фізіологічних, генетичних особливостей розвитку особистості.

Формулювання мети статті. Відповідно постає необхідність підготовки професіонала, який не лише володіє значним обсягом спеціальних знань, умінь і навичок, але й має широкий світогляд, розвинені естетичні смаки та художні здібності, сформоване естетичне ставлення до оточуючого світу й потребу творити. Вказані якості формуються у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. Тому виникає потреба спрямування цієї підготовки у русло творчої діяльності. Тобто залучення майбутніх педагогів до творчої діяльності відбувається у процесі вивчення фахових дисциплін і дисциплін психолого-педагогічного циклу. Підсумком є проходження студентами педагогічної практики, що має творчий характер. Це сприятиме творчому та професійному розвитку особистості, а в майбутньому успішній

творчій педагогічній діяльності учителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Зазначене вище потребує, в першу чергу, з'ясування сутності понять “діяльність”, “педагогічна діяльність”, “інноваційна діяльність” “творча діяльність”. Також важливим аспектом є визначення педагогічних умов, що впливають на процес формування готовності учителів загальноосвітніх навчальних закладів до творчої педагогічної діяльності, оскільки цьому питанню приділяється недостатньо уваги у науковій літературі.

Категорія діяльності досліджується філософією, педагогікою, психологією, іншими соціально-гуманітарними науками. Основні аспекти діяльності висвітлено філософами Г. Гегелем, Л. Фейєрбахом, В. Швирьовим, Е. Юдіним, у педагогіці особливості педагогічної діяльності розкрито І. Зязюном, Н. Кузьміною, В. Сластьоніним, Н. Тализіною, у загальній психології – К. Абульхановою-Славською, О. Леонтьєвим, С. Рубінштейном.

Поняття “діяльність” ввів у науковий обіг І. Кант у XVIII столітті. У широкому розумінні діяльність – це “специфічно людська форма ставлення до світу, зміст якої складає його доцільна зміна та перетворення” [11, с. 151].

Отже, категорія діяльності обумовлює діалектику співвідношення між її суб'єктом та об'єктом й систему суб'єктно-об'єктних і суб'єктно-суб'єктних відносин.

Безпосередньо педагогічну діяльність визначають як “вид соціальної активності, спрямованої на передачу старшими поколіннями молодшим накопичених людством цінностей культури та досвіду, створення умов для особистісного розвитку молоді й підготовки її до виконання певних соціальних ролей у суспільстві” [10, с. 152].

Таким чином, діяльність учителя ґрунтується на співробітництві з учнями.

Педагогічна діяльність найкраще піддається теоретичному аналізу в

тому випадку, коли вона досліджується у дефініціях і категоріях, що є загальнозначущими для розуміння кожного виду діяльності людини. Це, насамперед, мотиви і ціннісний сенс дій викладача, а також ті умови, що впливають на вибір способів досягнення цілей.

Згідно з сучасними науковими уявленнями (П. Гальперін, М. Каган, Н. Тализіна, В. Сластьонін) діяльність, зокрема, педагогічна, існує у формі дій. Дія ж є процесом, підпорядкованим усвідомленій меті. Розмежування понять “діяльність” і “дія” визначається їх відношенням до мотивів. Діяльність як процес характеризується тим, що її мотив співпадає з її предметом. У дії мета не співпадає з предметами мотиву, а має свій предмет, що виступає як засіб реалізації мотиву. Мотив діяльності визначає спектр можливих дій. Під його впливом відбувається процес висунення суб’єктивних цілей. Вибір цілей визначається умовами, в яких реалізується мотив. Умови зумовлюють способи досягнення мети, способи здійснення самої дії.

У педагогічній діяльності існує такий особливий психічний стан як наявність постійної спрямованості свідомості на виконання певних дій. Ця спрямованість свідомості включає в себе різноманітні настанови на усвідомлення педагогічних завдань, оцінку власних можливостей у співвідношенні з майбутніми труднощами і необхідністю досягнення певного результату.

У працях відомих дослідників А. Бодальова, Ф. Гоноболіна, В. Кан-Каліка, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна, А. Маркової, Н. Нікандрова, В. Сластьоніна, А. Щербакова, Х. Хекхаузена визначено структуру педагогічної діяльності, педагогічні здібності та професійно значущі якості учителя, розвиток і формування яких забезпечує його професійне становлення. До них відносять: загальну та професійну культуру, педагогічну спрямованість; моральні й вольові якості, дидактичні, експресивно-мовленнєві, комунікативні, перцептивні та сугестивні здібності; педагогічну уяву; розвинені професійні інтереси.

Таким чином, якщо розглядати поняття діяльності з точки зору психології, то вона представляє собою систему, що включає мету, мотиви, дії та результат [8; 12].

Відповідно у педагогіці в структурі діяльності виділяють окремі компоненти як відносно самостійні види роботи учителя. Узагальнення різних підходів розуміння готовності до педагогічної діяльності дозволяють виділити у її структурі чотири взаємозв'язаних компоненти (див. рис. 1) [13].

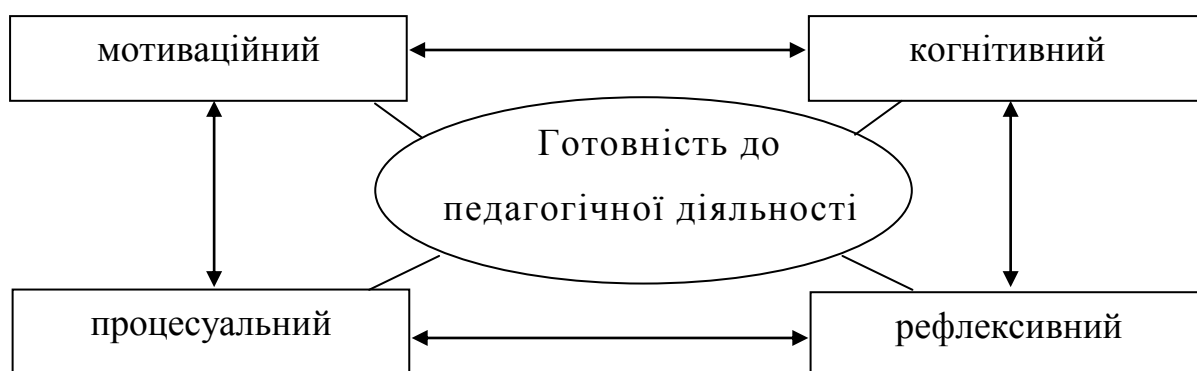

Рис. 1. Компоненти готовності до педагогічної діяльності

Крім того, успіх педагогічної діяльності значним чином залежить від особистісних якостей, зокрема від специфічної спрямованості всіх психічних процесів і властивостей.

На думку Н. Кузьміної, педагогічна діяльність складається з компонентів: гностичного, проектувального, конструктивного, організаторського та комунікативного. Кожний з них має певну групу функцій і педагогічних здібностей як індивідуальної форми відображення структури педагогічної діяльності.

Гностичний компонент пов'язано з уміннями отримувати нові знання, систематизувати їх, аналізувати позитивні моменти й недоліки у власній роботі та роботі учнів; проектувальний – перспективне планування змісту та способів власної та учнівської діяльності на тривалий термін; конструктивний – відбір та компонування навчальної інформації; організаторський – уміння донести інформацію до учнів; комунікативний – встановлення позитивно педагогічного спілкування з учнями, батьками,

учителями [6].

У зв'язку з цим педагогічна діяльність може бути розкрита на трьох рівнях аналізу:

- соціально-педагогічний, що характеризує педагогічну діяльність як один із важливих різновидів соціальної діяльності;
- психолого-педагогічний, що спрямовано на визначення її структурних компонентів; розкриття тих особистісних факторів і внутрішніх механізмів, без яких неможливе здійснення учителем суспільних і професійних функцій;
- конкретно-методичний, який пов'язано зі змістом діяльності учителя і, відповідно, формуванням знань, умінь і навичок з конкретної спеціальності [4, с. 37].

Що стосується інновацій у педагогічній діяльності, то учитель-інноватор впроваджує персональну педагогічну технологію. М. Меладзе характеризує інноваційну діяльність учителя як особистісну категорію, процес і результат творчої діяльності [9].

Інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на створення нововведень, і їх розповсюдження. Тобто діяльність може бути інноваційною за характером, якщо для одержання необхідного практичного результату використовуються нові знання, технології, прийоми [1, с. 23-25]. Інноваційна діяльність – це створення нового (від оригінальних прийомів до цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичний погляд на явище, перебудовує суспільно-педагогічні відносини [3]. Дослідники В. Сластьонін і Л. Подимова характеризують інноваційну педагогічну діяльність як таку, що пов'язана з відмовою від відомих штампів, стереотипів у навчанні, вихованні та розвитку особистості учня, що виходить за межі нормативів, створює нові нормативи особистісно-творчого, індивідуального спрямування діяльності учителя [14]. Л. Даниленко вважає, що інноваційною у системі освіти є діяльність з удосконалення чи оновлення освітньої практики шляхом створення, розповсюдження та освоєння нових ефективних способів і засобів

досягнення встановлених цілей освіти [2, с. 96-99]. Специфіка інноваційної діяльності полягає у тому, що вона має творчий характер, спрямована не на відтворення вже відомих способів, а на створення і використання принципово нових підходів, способів, технологій.

Слід звернути увагу на розмежування понять “інноваційна освітня діяльність” та “інноваційна педагогічна діяльність”. Сутність поняття “інноваційна освітня діяльність” об’єднує у собі “особливості процесу оновлення, внесення нових елементів у традиційну систему освіти” [5, с. 20]. Термін “інноваційна педагогічна діяльність” конкретніший. Він стверджує учителя як її суб’єкта.

На сучасному етапі головною особливістю педагогічної інноваційної діяльності є її творчий характер. У будь-якого учителя вона є неповторною, відображає унікальні риси особистості. Тому педагогічну діяльність можна розглядати як творчий процес. Педагогічній творчості присвячено роботи Я. Пономарьова, М. Поташника, С. Сисоевої та інших.

Проаналізуємо сукупність педагогічних умов, що впливають на формування в учителів загальноосвітніх навчальних закладів готовності до творчої викладацької діяльності.

Так Н. Кухарев і В. Решетько, використовуючи у своєму дослідженні метод активного соціологічного тестового аналізу і контролю, виділили наступні умови, що впливають на формування творчого учителя: знання психолого-педагогічних основ навчання, любов до дітей, глибина знань навчального предмету, наявність відповідних особистісних якостей, моральний вигляд учителя, рівень управлінської діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі, володіння методикою викладання навчального предмету, прагнення до вивчення передового педагогічного досвіду, знання індивідуальних здібностей учнів, уміння планувати власну роботу і вчити цьому учнів, розвиток пізнавальних інтересів учнів, уміння вчити вчитися, створення сприятливого мікроклімату в колективі, об’єктивність оцінки знань учнів, уміння виділяти головне, розвиток

індивідуальних здібностей учнів, здійснення міжпредметних зв'язків, уміння емоційно подавати інформацію, уміння передбачати результати своєї роботи, володіння інструментом аналізу власного результату діяльності та процесу, що приводить до нього, взаємовідносини з колегами, наявність психологічної прозорливості, уміння поставити себе на місце учнів [7, с. 23].

Таким чином, дослідники об'єднали в цих умовах ті, що виступають необхідною передумовою педагогічної творчості, а також ті, що безпосередньо впливають на процес творчості. Необхідно зазначити, що у сприятливій ситуації творчої педагогічної діяльності відбувається взаємозв'язок і взаємодія між різними умовами. Результатом взаємодії цих умов повинно бути створення такої атмосфери у навчально-виховному процесі, яка вимагала б від учителів активної діяльності.

Крім бажання займатися творчою діяльністю, у процесі формування готовності учителя до творчої діяльності важливу роль відіграє спеціальна підготовка з теорії творчості. Вивчення основ механізму творчості дозволяє переконати учителя, що тільки завдяки розвитку творчих здібностей він може досягнути високого рівня професіоналізму. Реалізація знань, отриманих у процесі вивчення основ творчої діяльності, сприяє більш повному їх засвоєнню і формуванню практичних умінь і навичок. Складно передбачити всі проблеми, які виникнуть в учителів у їх педагогічній діяльності. Вивчення типових ускладнень творчої спрямованості педагогічної діяльності допоможе підвищити результативність праці учителів.

Ефективний вплив на процес формування готовності учителів до творчої педагогічної діяльності забезпечують такі умови:

- наявність в учителів позитивного відношення та стійкої потреби займатися творчою педагогічною діяльністю;
- чітке розуміння учителями особливостей, змісту, засобів, форм і методів педагогічної діяльності;

- залучення учителів до творчої діяльності педагогічної спрямованості;
- стійка потреба учителів у систематичній роботі над собою, у подальшому вдосконаленні своїх творчих здібностей;
- професійний рівень підготовки учителів до творчої діяльності;
- своєчасна діагностика рівнів розвитку умінь організувати учителями не тільки власну, але і діяльність учнів.

Дотримуючись цих умов, можна забезпечити високу результативність творчої педагогічної діяльності учителів загальноосвітніх навчальних закладів. В учителів повинно бути сформоване позитивне відношення до творчої педагогічної діяльності, потреба займатися нею, створювати систему мотивів, що, в свою чергу, вимагає не тільки високого рівня професійної підготовки, але й формування в учителів широкого світогляду, професійного мислення, високої освіченості, індивідуального усвідомлення значення загальнолюдських і професійних цінностей.

Стимулювання творчості, створення умов для самовтілення творчого потенціалу учителя – одна з найважливіших умов його педагогічної діяльності. Творчість – це вміння самостійно, неординарно розв'язувати завдання педагогічного процесу. У творчості учитель досягає доступного рівня свободи, що є умовою подальшого самовдосконалення, в якому знімаються усі викликані зовнішніми впливами протиріччя між потребами особистості та процесом її професійного розвитку. Тобто, досягаючи певного рівня свободи, учитель визначає мету, напрями, способи досягнення вершин творчої педагогічної діяльності та професійної культури, ставить перед собою завдання і шукає можливості їх вирішення на основі рефлексії професійних знань, умінь, навичок, життєвого та професійного досвіду.

Висновки. Отже, важливим завданням творчої педагогічної діяльності є здатність учителів загальноосвітніх навчальних закладів самостійно мислити, аналізувати програми й методичні матеріали, здійснювати відбір і будувати власну роботу у відповідності до сучасних вимог системи освіти.

Учитель повинен вміти самостійно оцінювати і творчо застосовувати будь-які традиційні або нові підходи у педагогічному процесі.

Використані літературні джерела

1. Ващенко В. Инновационность и инновационное образование / Ващенко В. // Альма матер. – 2000. – № 6. – С. 23-25.
2. Даниленко Л.І. Умови забезпечення інноваційної діяльності в навчально-виховних закладах освіти / Даниленко Л.І. // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. – Суми: Мрія-1, 1998. – С. 96-99.
3. Дичківська І.М. Основи педагогічної інноватики: навч. посіб. / І.М. Дичківська. – Рівне: РДГУ, 2001. – 233 с.
4. Кацова Л. І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.04 / Кацова Лариса Іванівна. – Х., 2005. – 202 арк.: рис. – бібліогр.: арк. 159-184.
5. Козлова О.Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя / Олена Григорівна Козлова; Держ. акад. керівних кадрів освіти. – Суми: Мрія-1, 1999. – 90, [1] с.
6. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Нина Васильевна Кузьмина. – М.: Высш. шк., 1989. – 167 с.
7. Кухарев Н.В. Диагностика педагогического мастерства и педагогического творчества (опыт, критерии измерения, прогнозирование): в 3 ч. / Николай Васильевич Кухарев, Валерий Силантьевич Решетько; Нац. ин-т образования Республики Беларусь. – Минск, 1996. – Ч. II. – 95, [1] с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

9. Меладзе М.А. Теоретические проблемы инновационной педагогической деятельности: учеб.-метод. пособ. / Марина Абрамовна Меладзе; Северо-Осетинский гос. ун-т им. К.Л. Хетагурова. – Владикавказ, 2001. – 44 с.
10. Мижериков В.А. Введение в педагогическую профессию: учеб. пособ. для студ. пед. учеб. заведений / В.А. Мижериков, М.Н. Ермоленко – М.: Пед. общество России, 1999. – 288 с.
11. Огурцов А.П. Деятельность / А.П. Огурцов, Э.Г. Юдин // Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – С. 151.
12. Педагогика / В.А. Сластёнин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов; под. ред. В.А. Сластёнина. – М.: Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
13. Пискарёва И.Е. Методы диагностики готовности будущих учителей к инновационной деятельности / И.Е. Пискарёва. – Кострома, 1999. – 60 с.
14. Сластёнин В.А. Педагогика: Инновационная деятельность / Сластёнин В.А., Подымова Л.С. – М.: Магистр, 1997. – 224 с.
15. Федорова Н.Ф. Організаційно-педагогічні умови діяльності школи – лабораторії наукової установи: автореферат дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.01 / Федорова Ніна Федорівна. – К.: Інститут педагогіки АПН України, 1999. – 15 с.
16. Шкляр А.Х. Непрерывное профессиональное образование в интегративных структурах профессиональной школы (теория и практика) / А.Х. Шкляр. – Минск: НМЦентр, 1995. – 133 с.

Bibliography

1. Vaschenko V. Innovatsionnost i innovatsionnoe obrazovanie / Vaschenko V. // Alma mater. – 2000. – № 6. – S. 23-25.
2. Danylenko L.I. Umovy zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti v navchalno-vykhovnykh zakladakh osvity / Danylenko L.I. // Pedahohichni innovatsii:

- idei, realii, perspektyvy: materialy II Vseukr. nauk.-prakt. konf. – Sumy: Mriia-1, 1998. – S. 96-99.
3. Dychkivska I.M. Osnovy pedahohichnoi innovatyky: navch. posib. / I.M. Dychkivska. – Rivne: RDHU, 2001. – 233 s.
 4. Katsova L.I. Formuvannia profesiinoho interesu u maibutnikh uchyteliv u protsesi pedahohichnoi praktyky: dys. ... kand. ped. nauk.: 13.00.04 / Katsova Larysa Ivanivna. – Kh., 2005. – 202 ark.: rys. – bibliohr.: ark. 159-184.
 5. Kozlova O.H. Sutnisni skladovi innovatsiinoi diialnosti vchytelia / Olena Hryhorivna Kozlova; Derzh. akad. kerivnykh kadriv osvity. – Sumy: Mriia-1, 1999. – 90, [1] s.
 6. Kuzmina N.V. Professionalizm deyatelnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya proftehuchilischa / Nina Vasilevna Kuzmina. – M.: Vyssh. shk., 1989. – 167 s.
 7. Kuharev N.V. Diagnostika pedagogicheskogo masterstva i pedagogicheskogo tvorchestva (opyit, kriterii izmereniya, prognozirovanie): v 3 ch. / Nikolay Vasilevich Kuharev, Valeriy Silantevich Reshetko; Nats. in-t obrazovaniya Respubliki Belarus. – Minsk, 1996. – Ch. II. – 95, [1] s.
 8. Leontev A.N. Deyatelnost. Soznanie. Lichnost / Aleksey Nikolaevich Leontev. – M.: Politizdat, 1975. – 304 s.
 9. Meladze M.A. Teoreticheskie problemy innovatsionnoy pedagogicheskoy deyatelnosti: ucheb.-metod. posob. / Marina Abramovna Meladze; Severo-Osetinskiy gos. un-t im. K.L Hetagurova. – Vladikavkaz, 2001. – 44 s.
 10. Mizherikov V.A. Vvedenie v pedagogicheskuyu professiyu: ucheb. posob. dlya stud. ped. ucheb. zavedeniy / V.A. Mizherikov, M.N. Ermolenko – M.: Ped. obschestvo Rossii, 1999. – 288 s.
 11. Ogurtsov A.P. Deyatelnost / A.P. Ogurtsov, E.G. Yudin // Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar. – M., 1983. – S. 151.
 12. Pedagogika / V.A. Slastyonin, I.F. Isaev, A.I. Mischenko, E.N. Shiyanov; pod. red. V.A. Slastyonina. – M.: Shkola-Press, 2000. – 512 s.

13. Piskaryova I.E. Metody diagnostiki gotovnosti buduschih uchiteley k innovatsionnoy deyatel'nosti / I.E. Piskaryova. – Kostroma, 1999. – 60 s.
14. Slastyonin V.A. Pedagogika: Innovatsionnaya deyatel'nost' / Slastyonin V.A., Podyimova L.S. – M.: Magistr, 1997. – 224 s.
15. Fedorova N.F. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy diialnosti shkoly – laboratorii naukovoï ustanovy: avtoreferat dys. ... kand. ped. nauk.: 13.00.01 / Fedorova Nina Fedorivna. – K.: Instytut pedahohiky APN Ukrainy, 1999. – 15 s.
16. Shklyar A.H. Nepreryivnoe professionalnoe obrazovnie v integrativnykh strukturah professionalnoy shkoly (teoriya i praktika) / A.H. Shklyar. – Minsk: NMTsentr, 1995. – 133 s.